

10.33537/sobild.2023.14.2.7

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 14.03.2023
Kabul edildiği tarih: 05.06.2023

Article Info

Date submitted: 14.03.2023
Date accepted: 05.06.2023

Öz

1984 yılında çıkarılan 3030 sayılı "Büyükşehir Belediyesi Kanunu", 2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı "Büyükşehir Belediyesi Kanunu" ile 3030 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılması ve 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı "Büyükşehir Yasası" ülkemizdeki şehirleşme sürecine farklı bir boyut getirmiştir. 1984 yılında İstanbul, Ankara ve İzmir ilk Büyükşehir Belediyesi kurulan iller konumundayken, 1986'da Adana, 1987'de Bursa, Gaziantep ve Konya, 1988'de Kayseri, 1993'te Antalya, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, Mersin, Kocaeli ve Samsun, 1999 Sakarya belediyeleri Büyükşehir Belediye statüsü kazanmıştır. 12 Kasım 2012 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen 6360 sayılı Kanunla Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Ordu, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van illerinde Büyükşehir Belediyesi kurulmuştur. 6360 sayılı kanundan önce sayıları 16 olan büyükşehir belediyesi uygulanan kanunla 30'a ulaşmıştır. Büyükşehirlerin kurulması ve sayıların artmasıyla birlikte toplam nüfus içerisinde şehir nüfusu birden artmıştır. 1980 yılında toplam nüfusun %43,9'u şehir nüfusunu oluştururken, 2022 yılında ise toplam nüfusun %93,4'ü şehir nüfusunu meydana getirmiştir.

Türkiye'deki 30 Büyükşehir'in toplam nüfusu 2022 yılı itibarıyla 66.653.949'dur. Ülke nüfusunun büyük bir çoğunluğunun 30 Büyükşehir içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bu büyükşehirler içerisinde en dikkat çeken il ise İstanbul'dur. İstanbul ili 1984 yılında Büyükşehir Belediyesi statüsü kazanmıştır. İl, Büyükşehir statüsü kazanmadan önce 1980 yılında toplam nüfusu 4.741.890'dır. Bu nüfusun 2.909.455'i şehir, 1.832.435'i ise köy nüfusunu oluşturmaktadır. 1980 yılından 2022 yılına kadar toplam nüfus ve şehir nüfusu sürekli artış göstermiştir. Özellikle 6360 Sayılı Kanun'la birlikte köylerin Büyükşehirlere bağlı mahallelere dönüştürülmesi ve 10.000 nüfus altındaki belde nüfuslarının şehir nüfusuna eklenmesiyle 2012 yılından itibaren ildeki şehir nüfusu miktarı yükselmiştir. 2012 yılında 13.710.512 olan şehir nüfusu, 2014'te 14.377.018, 2019'da 15.519.267, 2022'de ise 15.907.951'e ulaşmıştır.

Bu çalışmada, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) kullandığı kriter esas alınarak 1980-2022 yılları arasında 30 Büyükşehir'in perspektifinden İstanbul'un şehirselleşme nüfusu analiz edilmiştir. Daha sonra ilin 2022 yılı nüfusunun miktarı, cinsiyet yapısı ve eğitim durumu üzerinde durulmuştur.

TÜRKİYE'DEKİ 30 BÜYÜKŞEHİR'İN PERSPEKTİFİNDEN İSTANBUL'UN ŞEHİRSEL NÜFUSUNUN TESPİTİ (1980 - 2022)

DETERMINATION OF ISTANBUL'S URBAN POPULATION FROM THE PERSPECTIVE OF 30 METROPOLITAN CITIES IN TURKEY (1980 - 2022)

İrem OLĞAÇ

Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, irem.olgac@ogr.iu.edu.tr

Mesut DOĞAN

Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, esutan@istanbul.edu.tr

Anahtar sözcükler

Nüfus; Şehir Nüfusu; Büyükşehir; İstanbul; Türkiye.

Keywords

Population; City Population; Metropolitan; Istanbul; Turkey.

Abstract

The "Metropolitan Municipality Law" no. 3030 enacted in 1984, the repeal of the "Metropolitan Municipality Law" no. 5216 and the Law no. 3030 enacted in 2004, and "Metropolitan Law No. 6360" enacted in 2012 brought a different dimension to the urbanization process in our country. While İstanbul, Ankara, and İzmir were the provinces where the first Metropolitan Municipality was established in 1984, Adana in 1986, Bursa, Gaziantep, and Konya in 1987, Kayseri in 1988, Antalya, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, Mersin, Kocaeli, and Samsun in 1993, 1999 Sakarya municipalities gained the status of Metropolitan Municipality. Metropolitan Municipality was established in Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Ordu, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa, and Van provinces with the Law No. 6360 accepted by the Turkish Grand National Assembly on 12 November 2012. The number of metropolitan municipalities, which was 16 before the law numbered 6360, reached 30 with the applied law. With the establishment of metropolitan cities and the increase in their numbers, the city population in the total population has increased continuously. While 43.9% of the total population constituted the city population in 1980, 93.4% of the total population constituted the urban population in 2022.

The total population of 30 metropolitan cities in Turkey as of 2022. It is 66.653.949. It is seen that the majority of the country's population is located in 30 metropolises. The most striking province among these metropolitan cities is İstanbul. The province of İstanbul gained the status of a Metropolitan Municipality in 1984. The city had a total population of 4.741.890 in 1980 before gaining metropolitan status. 2.909.455 of this population is urban and 1.832.435 is village population. From 1980 to 2022, the total and urban populations have continuously increased. Especially with Law No. 6360 the amount of urban population in the province has increased since 2012, with the transformation of villages into neighborhoods affiliated with metropolitan cities and the addition of town populations below 10.000 to the city population. The city population was 13.710.512 people in 2012, reaching 14.377.018 in 2014, 15.519.267 in 2019, and 15.907.951 in 2022.

In this study, the urban population of İstanbul was analyzed from the perspective of 30 metropolitan cities between 1980-2022, based on the criteria used by the Turkish Statistical Institute (TUIK). Then, the amount of population, gender structure, and education level of the province in 2022 are emphasized.

1. Giriş

Siyasal ve yönetsel anlamlarını içeren şehir kavramı, İngilizce’de “city”, Fransızca’da “la ville” kelimelerine karşılık gelmektedir (Keleş, 2008:111). Latince’de ise şehir kavramı, “urbs” veya civitas” olarak ifade edilmektedir. Bu kavram bir yerleşim biriminin fiziksel ve idari yapısını tanımlamak için kullanılmıştır.

Geçmişten günümüze değin “şehir” kelimesinin tanımı yapılırken, sınırları belli olan bir bölgedeki nüfus miktarı, çeşitli faktörler ve fonksiyonlar üzerinde durulmuştur. Bir bölgedeki nüfus miktarı, ekonomik faaliyetler, toplumsal yapı vb. faktörler şehir ve şehirleşme kavramlarını tanımlayan en belirgin unsurlar olmuştur. “Geniş anlamda şehirleşme kavramı, sanayileşme ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak bir ülkede şehir nüfusu ve şehir sayısının artması hareketi olarak tanımlanmaktadır” (Doğanay, 1997: 426). “Sanayi devrimi sonrası, sanayileşmenin bir ürünü olarak ortaya çıkan şehirleşme kavramı, 20. yüzyılda nüfusta yaşanan artışla birlikte gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde etkisini göstermiştir” (Sarı, 2008: 91). “Gelişmiş ülkelerde özellikle Batı ülkelerinde şehirleşme hareketi 19. yüzyılda en hızlı dönemini yaşamıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ise kentleşme hareketleri daha yavaş bir seyir takip etmiştir. Özellikle ülkemizde şehirleşme 1950’li yıllardan itibaren hız kazanmış ve günümüzdeki boyutlarına ulaşmıştır” (Yılmaz, 1992: 286).

“Sanayi Devriminden sonra ortaya çıkan tarımda makineleşme, dünyanın her yerinde kırsal yaşamı etkilemiş ve kırlardan şehirlere doğru bir göç hareketinin oluşmasına neden olmuştur. Şehir alanlarının çekici, kırsal alanların ise itici faktörleri insanları kırlardan şehirlere doğru göç etmeye sevk edilmiştir. Özellikle şehirlerdeki iş, sağlık, eğitim, ulaşım ve daha iyi koşullarda yaşama düşüncesi şehirleri cazibe merkezi haline getirmiştir” (Gökburun, 2014: 112). “Türkiye’de genel olarak geri kalmış bölgeler ve kır yerleşmeleri göç vermekte, gelişmiş bölgeler ve şehirler ise göç almaktadır. Buna bağlı olarak şehirlerin ve gelişmiş bölgelerin nüfusu hızla artarken, geri kalmış yöreler ve kır yerleşmeleri giderek tenhalaşmaktadır” (Yazıcı, Akpınar ve Şahin 2005: 19).

Şehirlerin çekici etkisi özellikle 1950 yılından itibaren etkisini göstermiştir. “Ülkemizde 1950’li yıllarda kırdan şehre doğru iç göçlerin yaşanmasıyla birlikte değişik sektörlerde üretim yapan fabrikalar kurulmuş ve hızlı sanayileşmeyle birlikte şehirleşme hız kazanmıştır” (Sertkaya Doğan, 2009: 3).

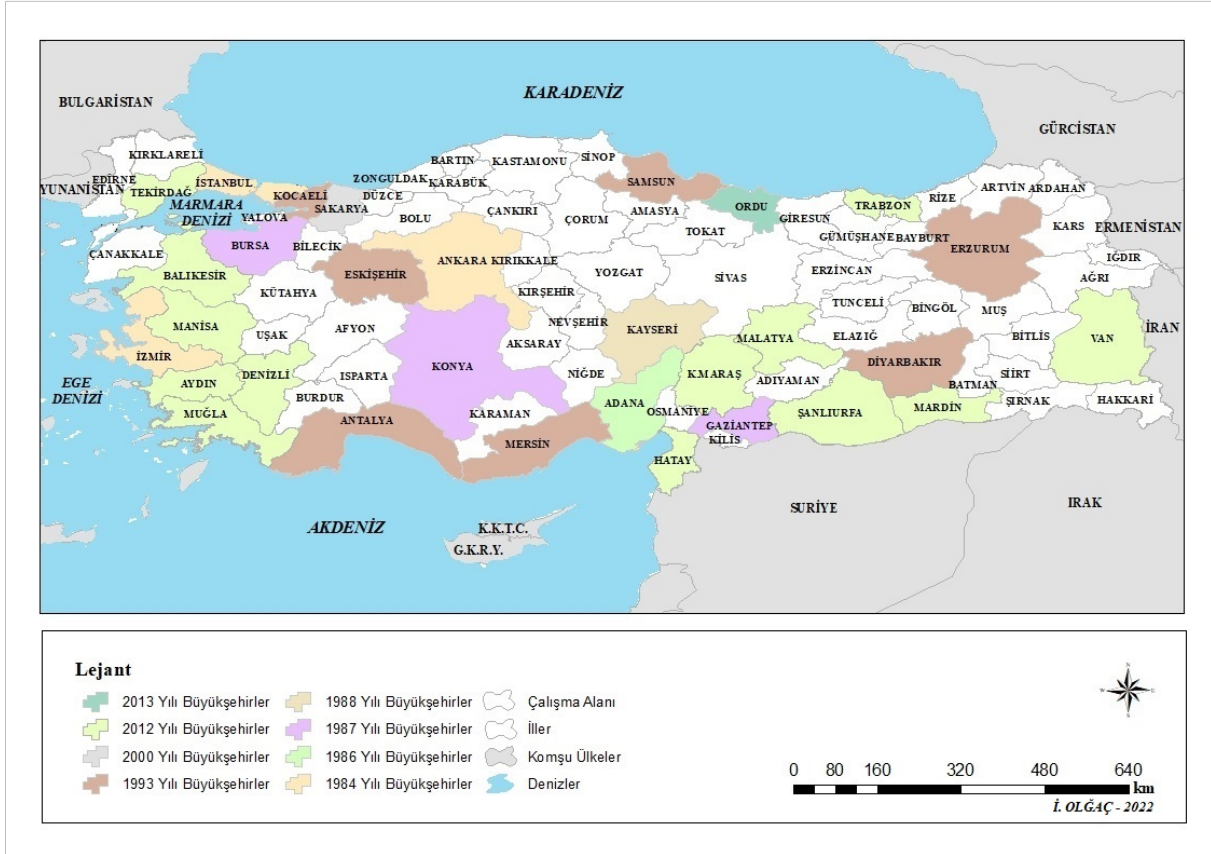
“Şehirleşme çeşitli nedenlerle kendiliğinden gelişen bir süreç değildir. Şehirleşme, devletlerin izlediği politikalara bağlı olarak gelişmekte veya şekillenmektedir” (Aliğaoğlu ve Uğur, 2013: 84). Bu durum ülkemizde de etkisini göstermiştir. 1983 yılında mülki idarenin ülkeyi yönetme görevini üstlenmesiyle birlikte şehirleşme bambaşka bir boyuta taşınmış ve İstanbul, Ankara ve İzmir’in Türkiye’nin ilk metropollerini

olarak ilan edilmesine olanak sağlamıştır (Doğan, 2014: 376). Böylece Türkiye’deki ilk büyükşehir belediyeleri 1984 yılında çıkarılan 2972 sayılı yasa ve 195 sayılı kanun hükmünde kararnameyle üç büyük kent büyükşehir unvanını almıştır.

Türkiye Cumhuriyeti idari bölünüş sistemi illerden oluşmaktadır. 1924 Anayasası’nın 89. Maddesi, “*Türkiye coğrafya durumu ve ekonomik ilişkileri bakımından illere, iller ilçelere, ilçeler bucaklara bölünmüştür ve bucaklar kasaba ve köylerden meydana gelir*” hükümleri yer almaktadır. 1982 Anayasası hükümlerine göre Türkiye’de yerel yönetim birimlerini; il özel idaresi, belediye ve köyler oluşturmaktadır. Ülke nüfusunun büyük bir bölümünün belediye yönetimlerinin altında yaşamasından dolayı bu üç birim içerisinde belediyelerin kırsal ve şehirsal alanlara yönelik çeşitli sorumlulukları bulunmaktadır. “Türkiye’deki büyükşehir belediyelerinin gelişmişlik düzeyleri arasındaki farklar şehirlere yönelik özel yönetim biçimlerinin kurulmasını zorunlu kılmıştır. 1982 Anayasası’nın 127. Maddesinde “*Büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilir*” hükmü büyükşehir yönetimlerinin kurulması için hukuki bir zemin oluşturmuştur” (Yıldırım ve Bıçakçı, 2018: 267). Türkiye, büyükşehir belediyesi yönetim biçiminde meydana gelen gelişmeleri şöyle sıralayabiliriz:

- ✓ 1984 yılında çıkarılan 195 sayılı “*Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*”
- ✓ 1984 yılında çıkarılan 3030 sayılı “*Büyükşehir Belediyesi Kanunu*”
- ✓ 2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı “*Büyükşehir Belediyesi Kanunu*” ile 3030 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmış
- ✓ 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı “*Büyükşehir Yasası*”

“1984 yılında İstanbul, Ankara ve İzmir ilk Büyükşehir Belediyesi kurulan illerdir. 1986 yılında Adana, 1987’de Bursa, Gaziantep ve Konya, 1988’de Kayseri, 1993’te ise Antalya, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, Mersin, Kocaeli ve Samsun belediyeleri Büyükşehir Belediyesi statüsüne geçirilmiştir. Daha sonra 19 Ağustos 1999 depreminin ardından Sakarya’da Büyükşehir Belediyesi Statüsü kazanmıştır (Üçışık Erbilin, 2019:76).

Şekil 1. Kuruluş Tarihlerine Göre Türkiye'deki 30 Büyükşehir

“12 Kasım 2012 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kabul edilen 6360 sayılı Kanun yerel yönetim mevzuatında Büyükşehir belediyeleri ile ilgili olarak çok önemli değişikliklere sebep olmuştur. 30 Mart 2014 Yerel Seçimleri sonrası uygulamaya geçilen yasa ile ülkemizin idari yapısında, ekonomik yapısında, kırsal yerleşim düzeninde ve Büyükşehir’e dönüşen illerin yönetim sistematğinde hızlı bir dönüşüm gerçekleşmiştir. 6360 Sayılı Yasa ile 14 il belediyesinde yeni Büyükşehir kurulmuş, sayısı otuzu bulan Büyükşehir Belediyeleri’nin sınırları il mülki sınırlar olmuştur” (Tuncer ve Bakırcı, 2019: 539). Söz konusu kanunla Büyükşehir Belediye sınırları il sınırları ile birleştirilen

iller; Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Ordu, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van’dır.

6360 sayılı kanundan önce sayıları 16 olan büyükşehir belediyesi (Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Konya, Mersin, Sakarya, Samsun) uygulanan kanunla 30’a ulaşmıştır (Harita 1).

Tablo 1. Türkiye’nin Toplam, Şehir ve Kırsal Nüfusu (1980-2022)

Yıllar	Türkiye Toplam Nüfus	Şehir Nüfusu		Kırsal Nüfusu	
		Miktar	Oran (%)	Miktar	Oran (%)
1980	44.736.957	19.645.007	43,9	25.091.950	56,1
1985	50.664.458	26.865.757	53,0	23.798.701	47,0
1990	56.473.035	33.326.351	59,0	23.146.684	41,0
2000	67.803.917	44.006.274	64,9	23.797.653	35,1
2007	70.586.256	49.747.859	70,5	20.838.397	29,5

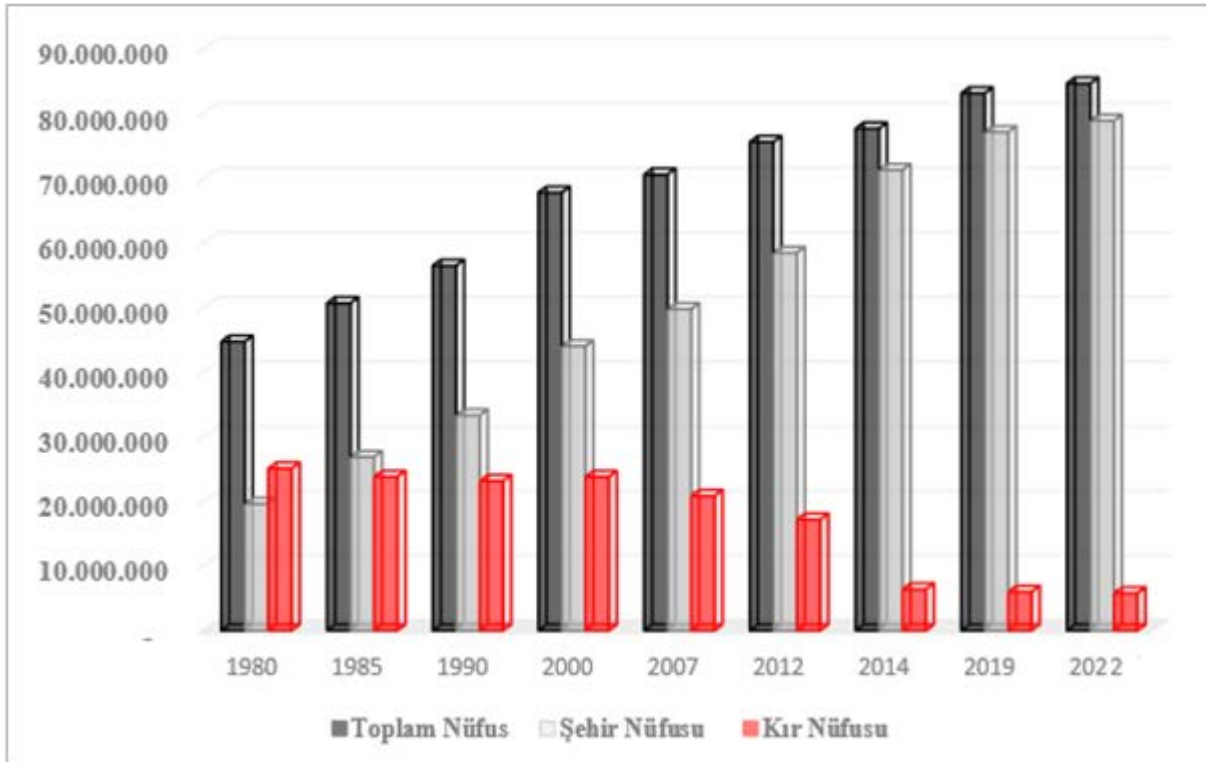
2012	75.627.384	58.448.431	77,3	17.178.953	22,7
2014	77.695.904	71.286.182	91,8	6.409.722	8,2
2019	83.154.997	77.151.280	92,8	6.003.717	7,2
2022	85.279.553	79.613.279	93,4	5.666.274	6,7

Kaynak: DİE 1980-2000 ve TÜİK 2007-2022 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 1 incelendiğinde; Türkiye’de 1980-2022 yılları arasında şehir nüfusu sürekli bir artış göstermiştir. Kırsal nüfusunun toplam nüfus içindeki payı ise 1985 yılından itibaren %50’lik oranın altına düşmüştür. 1980 yılında toplam nüfusun (44.736.957) %43,9’u (19.645.007) şehir nüfusunu oluştururken %56,1’i (25.091.950) de kırsal nüfusunu oluşturmuştur.

1980 yılındaki şehir ve kırsal nüfus oranları 2022 yılında farklı bir seyir izlemiştir. 2022 yılında toplam nüfusun (85.279.553) %93,4’ü (79.613.279) şehir nüfusunu oluştururken %6,7’si (5.666.274) de kırsal nüfusunu meydana getirmiştir.

Şekil 2. Türkiye’nin Toplam, Şehir ve Kırsal Nüfusları (1980-2022)

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Türkiye’de 2012 yılı öncesinde sadece il veya ilçe merkezi (belediye sınırları) nüfusu şehir nüfusu olarak kabul edilmekteydi. Bu durum 2012 yılında çıkan 6360 sayılı yasayla büyükşehir belediyelerinin sınırlarının il sınırlarını kapsamasıyla birlikte değişikliğe uğramıştır. Türkiye’de büyükşehir belediyesine sahip olan illerde nüfus, TÜİK tarafından yönetim kriteri esas alınarak yönetsel anlamda il, ilçe ve mahalle (köyler mahalleye dönüşmüştür) düzeyinde verilmektedir. Büyükşehir belediyesine sahip olan illerde, ili oluşturan mahalle nüfuslarının toplamı büyükşehir belediye; ilçeyi oluşturan mahalle nüfuslarının toplamı da ilçe belediye

nüfusu olarak hesaplanmaktadır. Ülkemizde TÜİK tarafından oluşturulan yönetim kriterine göre belediye nüfusları şehir nüfusu olarak kabul edilmektedir. Bu duruma göre; büyükşehir statüsündeki bir il için kırsal veya şehir nüfusu sorgulaması yapıldığında, nüfusun tamamı şehir nüfusu olarak hesaplanmaktadır.

Tablo 2. Türkiye’de 30 Büyükşehirin Kır Nüfusu (1980-2012)

Büyükşehirler	Kır Nüfusu						
	1980	1985	1990	2000	2007	2012	2013*
Adana	642.898	583.739	584.568	451.625	395.388	239.011	-
Ankara	615.722	569.118	399.907	467.338	325.866	123.406	-
Antalya	467.869	493.437	530.017	783.511	661.661	599.863	-
Aydın	407.159	441.108	440.105	457.643	410.213	394.695	-
Balıkesir	508.809	502.697	504.556	498.752	468.890	448.988	-
Bursa	511.582	483.921	445.332	494.200	459.877	286.159	-
Denizli	397.400	418.805	413.089	436.115	446.578	279.745	-
Diyarbakır	403.886	462.450	494.356	545.016	605.325	436.909	-
Erzurum	516.627	505.220	447.853	376.838	299.378	268.721	-
Eskişehir	199.879	193.161	163.621	148.981	99.396	78.920	-
Gaziantep	295.952	323.552	319.467	276.123	217.505	194.625	-
Hatay	489.721	573.407	578.047	672.385	704.559	741.084	-
İstanbul	1.832.435	282.077	555.261	933.136	1.399.579	144.228	-
İzmir	917.580	517.032	559.954	638.197	564.220	343.529	-
Kahramanmaraş	456.650	489.044	485.737	466.377	419.688	387.585	-
Kayseri	398.031	375.504	339.412	328.078	269.835	158.575	-
Kocaeli	278.873	330.328	353.604	483.180	543.684	107.284	-
Konya	889.444	916.593	787.175	897.349	546.739	488.418	-
Malatya	365.436	358.186	322.867	353.945	259.496	257.573	-
Manisa	545.644	568.233	564.044	545.409	478.861	441.649	-
Mardin	372.963	408.069	308.695	313.849	317.167	314.914	-
Mersin	419.387	408.069	308.695	313.849	539.607	354.978	-
Muğla	337.831	350.130	376.412	446.987	455.629	477.208	-
Ordu	543.715	543.790	493.285	471.134	320.126	318.076	-
Sakarya	353.678	382.875	385.302	296.344	241.108	221.630	-
Samsun	662.913	700.088	633.095	573.883	503.848	411.323	-
Şanlıurfa	320.317	393.584	450.331	601.293	603.267	786.620	-
Tekirdağ	193.472	197.043	209.902	228.214	234.054	263.272	-
Trabzon	544.465	546.641	492.237	496.183	343.923	331.016	-
Van	311.794	357.947	378.466	430.548	467.993	503.258	-

Kaynak: DİE 1980-2000 ve TÜİK 2007-2013 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

*2012 yılında çıkan 6360 sayılı Büyükşehir Yasası nedeniyle köylerin tamamı mahalle statüsüne geçtiğinden kır nüfusu şehir nüfusuna dahil edilmiştir.

Türkiye’de 1980 yılı sonrasında kır nüfusunun artış hızı %50’nin altına düşmeye başlamıştır. Ancak bazı illerde bu durum farklı bir seyir izlemiştir. Özellikle Antalya, Diyarbakır, Hatay, Muğla, Şanlıurfa, Tekirdağ ve Van illerinde kır nüfusu 1980 ve 2012 yılları arasında artış göstermiştir.

Tablo 3. Türkiye’de 30 Büyükşehirin Şehir Nüfusu (1980-2022)

Büyükşehirler	Şehir Nüfusu								
	1980	1985	1990	2000	2007	2012	2014	2019	2022
Adana	842.845	1.142.201	1.350.339	1.397.853	1.611.262	1.886.624	2.165.595	2.237.940	2.274.106
Ankara	2.238.967	2.737.209	2.836.719	3.540.522	4.140.890	4.842.136	5.150.072	5.639.076	5.782.285
Antalya	280.837	397.712	602.194	936.240	1.127.634	1.492.674	2.222.562	2.511.700	2.688.004
Aydın	245.329	302.311	384.711	493.114	536.758	611.846	1.041.979	1.110.972	1.148.241
Balıkesir	344.368	407.585	468.758	577.595	649.423	711.743	1.189.057	1.228.620	1.257.590
Bursa	636.910	840.094	1.157.805	1.630.940	1.979.999	2.402.012	2.787.539	3.056.120	3.194.720
Denizli	205.938	248.673	337.793	413.914	460.747	670.812	978.700	1.037.208	1.056.332
Diyarbakır	374.264	472.055	600.640	817.692	855.389	1.155.258	1.635.048	1.756.353	1.804.880
Erzurum	285.182	350.955	400.348	560.551	485.563	509.474	763.320	762.062	749.754
Eskişehir	343.923	404.236	477.436	557.028	625.453	710.830	812.320	887.475	906.617
Gaziantep	512.745	642.938	821.127	1.009.126	1.342.518	1.604.933	1.889.466	2.069.364	2.154.051
Hatay	366.550	428.845	531.707	581.341	681.665	742.590	1.519.836	1.628.894	1.686.043
İstanbul	2.909.455	5.560.908	6.753.929	9.085.599	11.174.257	13.710.512	14.377.018	15.519.267	15.907.951
İzmir	1.059.183	1.800.797	2.134.816	2.732.669	3.175.133	3.661.930	4.113.072	4.367.251	4.462.056
Kahramanmaraş	281.382	342.428	407.215	536.007	584.726	675.589	1.089.038	1.154.102	1.177.436
Kayseri	380.352	488.556	604.072	732.345	895.253	1.116.393	1.322.376	1.407.409	1.441.523
Kocaeli	318.026	411.917	582.559	722.905	894.242	1.527.407	1.722.795	1.953.035	2.079.072
Konya	672.695	852.457	963.128	1.294.817	1.412.343	1.563.863	2.108.808	2.232.374	2.296.347
Malatya	241.560	307.623	379.188	499.713	462.569	504.793	769.544	800.165	812.580
Manisa	396.297	481.897	590.374	714.760	841.059	904.513	1.367.905	1.440.611	1.468.279
Mardin	192.004	244.000	249.032	391.249	428.611	458.112	788.996	838.778	870.374
Mersin	419.387	467.666	479.711	652.180	539.607	354.978	1.727.255	1.840.425	1.916.432
Muğla	100.314	136.160	186.397	268.341	310.527	373.937	894.509	983.142	1.048.185
Ordu	169.820	220.067	336.820	416.631	395.283	423.295	724.268	754.198	763.190
Sakarya	195.069	227.625	297.759	459.824	594.114	680.637	932.706	1.029.650	1.080.080
Samsun	345.200	408.622	525.305	635.254	725.111	840.399	1.269.989	1.348.542	1.368.488
Şanlıurfa	282.419	401.450	551.124	842.129	919.832	975.455	1.845.667	2.073.614	2.170.110
Tekirdağ	167.270	205.678	258.940	395.377	494.342	589.049	906.732	1.055.412	1.142.451
Trabzon	186.580	239.553	303.612	478.954	396.646	426.882	766.782	808.974	818.023
Van	156.852	189.269	258.967	446.976	511.678	548.717	1.085.542	1.136.757	1.128.749

Kaynak: DİE 1980-2000 ve TÜİK 2007-2022 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

2012 yılında çıkan 6360 sayılı yasayla birlikte büyükşehir belediyelerinin sınırlarının il sınırlarını kapsamasıyla birlikte il içinde nüfusun tamamı şehir nüfusu olarak hesaplanmıştır. Bu durum 2012 yılı sonrasında 30 büyükşehir içerisinde kır nüfusun payının bulunmamasına neden olmuştur.

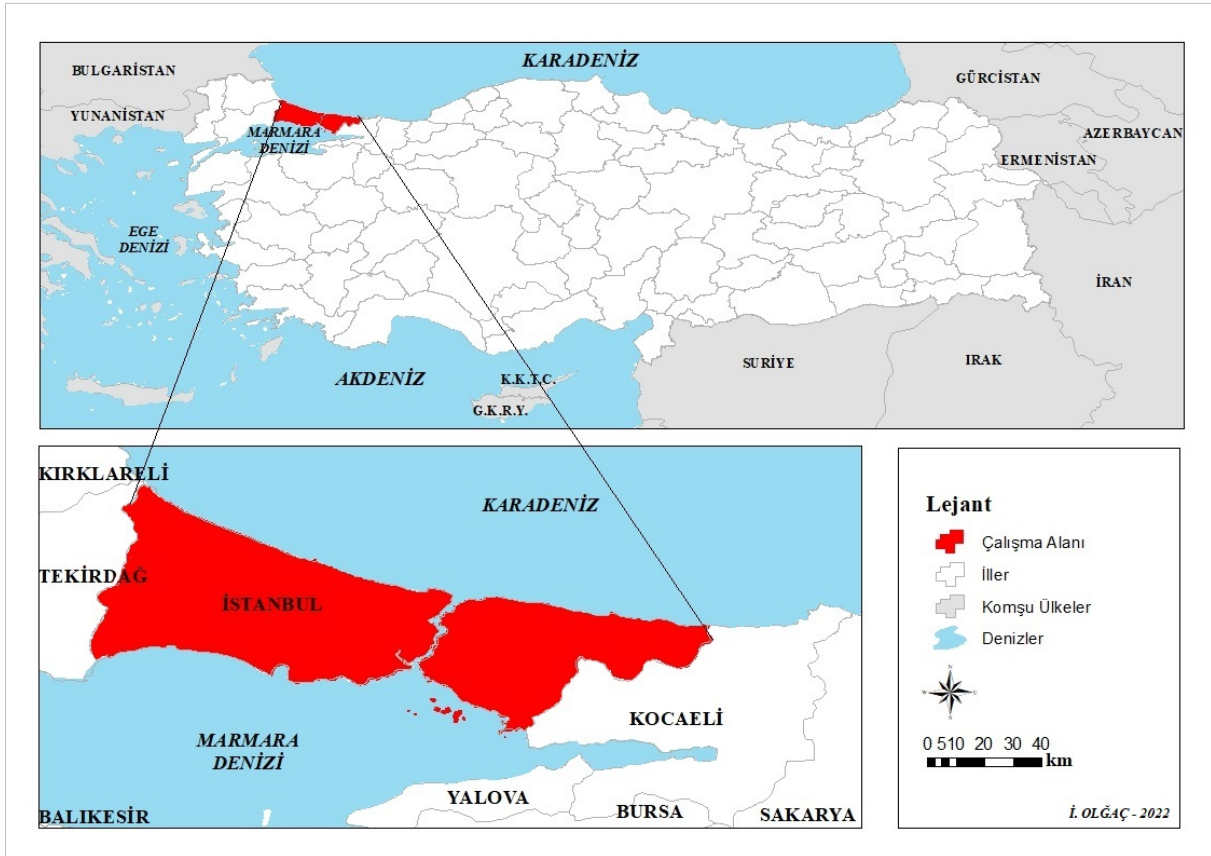
1980 yılında ülkemizde toplam nüfus içinde şehir nüfusu oranının en yüksek olduğu il, İstanbul'dur. Bunu sırasıyla Ankara ve İzmir takip etmiştir. 6360 sayılı yasanın etkisiyle büyükşehir belediyelerinin sınırlarının il sınırlarını kapsaması sonucunda özellikle bazı illerde şehir nüfusunun yüksek miktarda artmış olduğu gözlenmiştir. Bu durum özellikle 2012 ve 2014 yılları arasında Aydın, Balıkesir, Hatay, Mersin ve Şanlıurfa illerinin şehir nüfusu artışında etkisini göstermiştir.

2022 yılında 30 büyükşehirde yaşayan şehir nüfusunun toplamı 66.653.949 olup ülke toplam nüfusunun %78,15'ini oluşturmaktadır.

1.1. Araştırma Sahasının Yeri ve Sınırları

Türkiye'nin kuzeybatısında, Marmara Bölgesi sınırları içinde yer alan İstanbul ilinin kuzeyinde Karadeniz, güneyinde Marmara Denizi, doğusunda Kocaeli ve batısında ise Tekirdağ illeri bulunmaktadır. İl; doğuda Kocaeli, batıda Çatalca Yarımadalarından oluşmuş birer aşınım platosu üzerinde yer almaktadır. Bu aşınım platolarının ortasından kuzeydoğu ve güneybatı doğrultusunda İstanbul Boğazı geçmektedir. İl, engebesi fazla olmayan bir arazi yapısına sahiptir. Büyükçekmece, Küçükçekmece ve Durusu gölleri ildeki başlıca doğal göllerdir.

Şekil 3. İstanbul İlinin Lokasyon Haritası

İstanbul'da 1855 yılında "Şehremaneti" adıyla ilk belediye benzeri bir teşkilat kurulmuştur. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte belediye hizmetleri bir süre valilikler tarafından sağlanmıştır. İstanbul, 1930 yılında yürürlüğe giren 1580 sayılı belediyeler yasasıyla birlikte 16 şubeye (10 şube il belediye sınırlarına dahil edildi) ayrılmıştır. Bu yasayla birlikte artık "Şehremaneti" terimi kullanımdan çıkarılmıştır. İstanbul'un yönetim şekli 1950'li yıllara kadar aynı şekilde devam etmiştir. Büyükşehir olmadan önce İstanbul'un idari sınırlarındaki ilk değişim 1954

yılında Şişli ve 1957'de Zeytinburnu'nun ilçe olmasıyla meydana gelmiştir. Ayrıca 1963'te Gaziosmanpaşa, 1987'de Büyükçekmece, Kağıthane, Pendik ve Ümraniye; 1989'da Küçükçekmece, 1990'da Bayrampaşa, 1992'de Avcılar, Bağcılar, Bahçelievler, Güngören, Maltepe, Tuzla, Sultanbeyli ve 1993'te Esenler bağlı buldukları ilçelerden ayrılarak bağımsız ilçeler haline gelmesiyle İstanbul'un idari sınırlarında büyük değişiklikler görülmüştür. Bu değişiklikler, 2008 yılında Arnavutköy, Ataşehir, Başakşehir, Beylikdüzü, Çekmeköy, Esenyurt,

Sancaktepe ve Sultangazi'nin ilçe statüsüne yükselmesiyle devam etmiştir. Ayrıca aynı yılda Eminönü'nün ilçe statüsü feshedilerek Fatih'e dahil edilmesiyle son şeklini almıştır (Tablo 4).

Tablo 4. Kuruluş Yıllarına Göre İstanbul'un İlçeleri

Yıllar	İlçeler
1926	Adalar, Bakırköy, Beyoğlu, Çatalca, Merkez (1930 yılında Eminönü ve Fatih ilçelerine bölündü), Şile, Üsküdar
1928	Beykoz, Kartal, Silivri
1929	Yalova (1995 yılında İstanbul İlinden ayrıldı)
1930	Beşiktaş, Eminönü (2008 yılında Fatih İlçesine katıldı), Fatih, Kadıköy, Sarıyer
1936	Eyüp (2017'de Eyüpsultan ismini almıştır)
1954	Şişli
1957	Zeytinburnu
1963	Gaziosmanpaşa
1987	Büyükçekmece, Kağıthane, Küçükçekmece, Pendik, Ümraniye
1990	Bayrampaşa
1992	Avcılar, Bağcılar, Bahçelievler, Güngören, Maltepe, Sultanbeyli, Tuzla
1993	Esenler
2008	Arnavutköy, Ataşehir, Başakşehir, Beylikdüzü, Çekmeköy, Esenyurt, Sancaktepe, Sultangazi

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Tarih boyunca birçok değişikliğe uğrayan İstanbul ilinin idari sınırları, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 6 Mart 2008 tarihinde kabul edilen ve 22 Mart 2008 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanan 5747 sayılı yasa ile son şeklini almıştır. Bu yasaya göre İstanbul ilinin 25'i Avrupa Yakası'nda; 14'ü ise Anadolu Yakası'nda olmak üzere toplamda 39 ilçesi vardır. Bu ilçelerde 782 mahalle ve 152 köy yer almaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Metodu

Bu çalışmada, İstanbul ilinin şehrsel yerleşmelerinin ve nüfusunun gelişimine dikkat çekilmiştir. Özellikle 2012 yılında yürürlüğe konulan 6360 sayılı büyükşehir yasası kapsamında ortaya çıkan idari düzenlemeler sonucunda köylerin Büyükşehirlere bağlı mahallelere dönüştürülmesi ve 10.000 nüfus altındaki belde nüfuslarının şehir nüfusuna eklenmesiyle birlikte şehirlerin nüfus miktarında değişimler meydana gelmiştir. Söz konusu değişimler sadece rakamsal artışlardan ibaret olmayıp, nüfusun cinsiyet yapısı, yaş gruplarına dağılımı ve eğitim durumundaki değişimleri de kapsamaktadır. Planlama ve altyapı geliştirme, kaynak tesisi, ekonomik analiz, sosyal hizmetler ve politikalar oluşturma, yerel ve ulusal yönetimler için stratejik planlamaya yönelik çalışmaların sağlıklı bir şekilde

ilerleyebilmesi açısından İstanbul'un şehrsel nüfusunu tespit etmek önemli rol oynamaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda alınacak kararlar şehirleşme sürecinin daha sağlıklı bir şekilde ilerlemesine ve sürdürülebilir bir şekilde kalkınmasına olanak sağlayacaktır.

Çalışma oluşturulurken birçok metoda başvurulmuştur. İlk olarak konuyla ilgili önceki yıllarda yayınlanmış makale, resmî belge, yıllık rapor, analiz, kitap vb. dokümanlar incelenmiştir. Daha sonra çeşitli kurumlardan toplanan verilerle tablo, grafik ve şekiller oluşturulmuştur. 1980-2000 yılları arasındaki nüfus verileri için Genel Nüfus Sayımı (DİE), 2007-2022 yılları arasındaki nüfus verileri için ise Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerinden yararlanılmıştır. TÜİK'ten elde edilen verilerle oluşturulan harita için Kernel Yoğunluk Analizi (Kernel Density Analysis) yöntemi tercih edilmiştir. Tablo, grafik ve şekiller için; World, Excel, Google Earth Pro. ve ArcGIS/ ArcMap 10.4.1 programları kullanılmıştır.

2. Bulgular

2.1. Kırsal ve Şehirsel Nüfus Miktarı

“Gelişen şartlar dahilinde günümüzde bölgelerin nüfuslanmasında etkili olan unsurlar da farklılaşmıştır. Bugün dünya genelinde sık nüfuslu alanlar incelendiğinde nüfusun özellikle multi fonksiyonel imkanlara sahip metropol/megapol olarak adlandırılan alanlarda toplandığı görülmektedir. Sanayi ve ticaret faaliyetlerinin yanı sıra çeşitli ekonomik olanakların geliştiği sahalar, güçlü iktisadi yapıları ve istihdam imkanlarıyla nüfusu kendilerine çeken merkezlerden olmuşlardır” (Sertkaya Doğan, 2019: 29). Türkiye’de sanayi ve ticaret faaliyetlerinin yoğunluğunun yanı sıra istihdam açısından önemli bir potansiyele sahip olması nedeniyle nüfusun önemli bir kısmının yaşamayı tercih ettiği merkezlerin başında İstanbul gelmektedir. Bu durum İstanbul’da yerleşim alanlarının genişlemesine ve

yoğunlaşmasına neden olmuştur. “Ülkemizde şehirleşme hareketi belli alanlarda kendini göstermiştir. Özellikle bu yoğun alanlarda kaliteli, modern ve çeşitli imkanların fazla olduğu bir yaşam tarzı gözlenmektedir” (Doğan, 2012: 248). Bu imkanların yoğun olarak bulunduğu illerimizin başında İstanbul gelmektedir. Türkiye geneline bakıldığında İstanbul’un sahip olduğu şehirsel nüfus yıllar içerisinde belirli dönemlerde değişime uğramıştır. 1980 yılında %61 olan şehir nüfusu, 1985’te %95’e yükselmiştir. Bu yükselişin en büyük sebebi 1984 yılında İstanbul’un Büyükşehir statüsü kazanmasıdır. Şehir nüfusu, takip eden yıllar içerisinde 1990’da %92’ye çıkmış, 2000’de %91 ve 2007’de ise %89’a düşen şehir nüfusu, 2008’de kır ve şehir nüfusu dağılımının belirlenmesinde yerleşim alanının idari yapısı esas alındığından dolayı %100’e yükselmiştir.

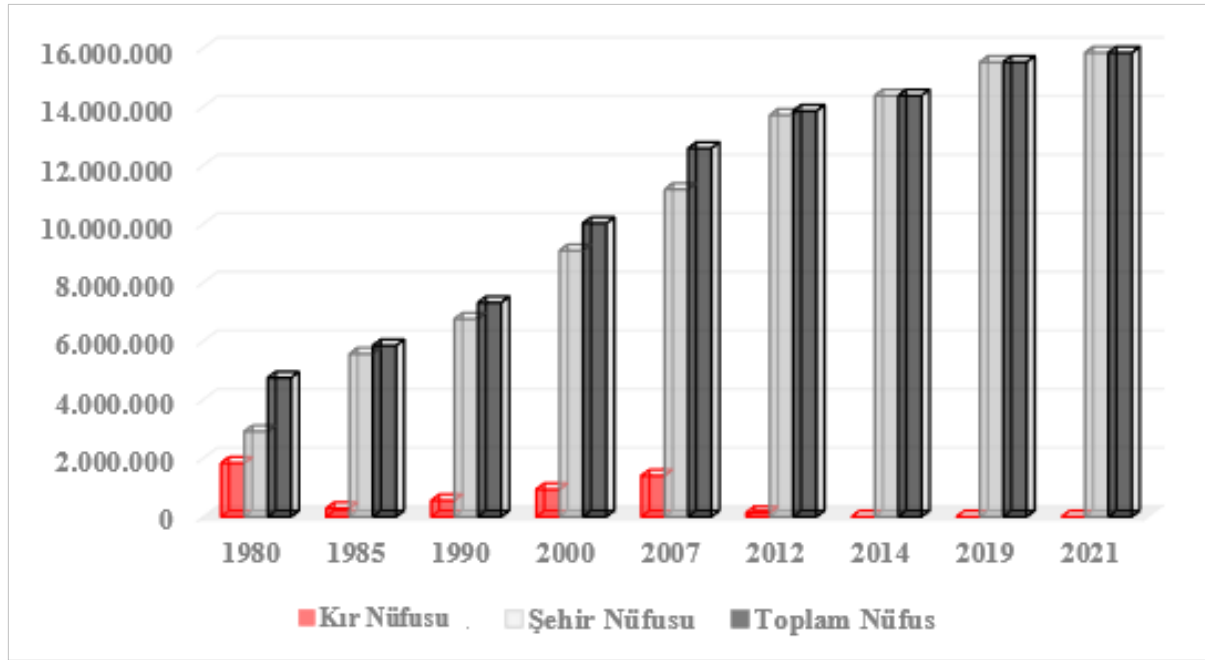
Tablo 5. İstanbul İlinin Kır-Şehir ve Toplam Nüfus Miktarı (1980-2022)

Yıl	Kır Nüfusu	Şehir Nüfusu	Toplam Nüfus
1980	1.832.435	2.909.455	4.741.890
1985	282.077	5.560.908	5.842.985
1990	555.261	6.753.929	7.309.190
2000	933.136	9.085.599	10.018.735
2007	1.399.579	11.174.257	12.573.836
2012	144.228	13.710.512	13.854.740
2014	-	14.377.018	14.377.018
2019	-	15.519.267	15.519.267
2022	-	15.907.951	15.907.951

Kaynak: DİE ve TÜİK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

İstanbul ili, 1984 yılında Büyükşehir Belediyesi statüsü kazanmıştır. İl, büyükşehir statüsü kazanmadan önce 1980 yılında toplam nüfusu 4.741.890’dır. Bu nüfusun 2.909.455’i şehirde, 1.832.435’i ise kırdaki yaşamaktadır. 1980 yılından 2022’ye kadar toplam ve şehir nüfusu sürekli artış göstermiştir. Özellikle 6030 Sayılı Kanun’la birlikte köylerin büyükşehirlere bağlı mahallelere dönüştürülmesi ve 10.000 nüfus altındaki belde nüfuslarının şehir nüfusuna eklenmesiyle 2012 yılından itibaren ildeki şehir nüfusu miktarı yükselmiştir. 2012 yılında 13.710.512 olan şehir nüfusu, 2014’te 14.377.018, 2019’da 15.519.267, 2022’de de 15.907.951’e ulaşmıştır. 2012 yılı sonrasında 6360 yasa kapsamında TÜİK İstanbul’da kırsal nüfusu sıfır olarak hesaplamaktadır (Tablo 5). “6360 sayılı yasa 30 büyükşehirde, ilin tamamını şehirsel alan olarak temsil edilmesi; idari anlamda kır-şehir sınırlarını ve

temsiliyetini ortadan kaldırmış olabilir. Ancak Türkiye’nin en büyük şehri, dünyanın belli başlı megapollerinden biri olan İstanbul’da dahi kırsal yerleşim birimlerinin varlığını koruduğu görülmektedir” (Sertkaya Doğan ve Gökburun, 2019: 75).

Şekil 4. İstanbul İlinin Kır-Şehir ve Toplam Nüfus Miktarı (1980-2022)

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Adalar, Arnavutköy, Ataşehir, Avcılar, Bağcılar, Bahçelievler, Bakırköy, Başakşehir, Bayrampaşa, Beylikdüzü, Beşiktaş, Beykoz, Beyoğlu, Büyükçekmece, Çekmeköy, Çatalca, Esenler, Esenyurt, Eyüp, Fatih, Gaziosmanpaşa, Güngören, Kadıköy, Kağıthane, Kartal, Küçükçekmece, Maltepe, Pendik, Sancaktepe, Sarıyer, Silivri, Sultanbeyli, Sultangazi, Şile, Şişli, Tuzla, Ümraniye, Üsküdar ve Zeytinburnu ilçelerinin tamamı İstanbul Büyükşehir sınırları içinde yer almaktadır. 964 mahalle sayısına sahip olan il, 5.461 km²'lik bir alanı kaplamaktadır.

2022 yılı verilerine göre; toplam nüfusu 15.907.951 olan İstanbul ilinde, nüfus yoğunluğu 2.913'tür. Nüfusun yaklaşık olarak %66'sı Avrupa Yakası ilçelerinde yer almaktadır. İstanbul'un yıllık nüfus artış

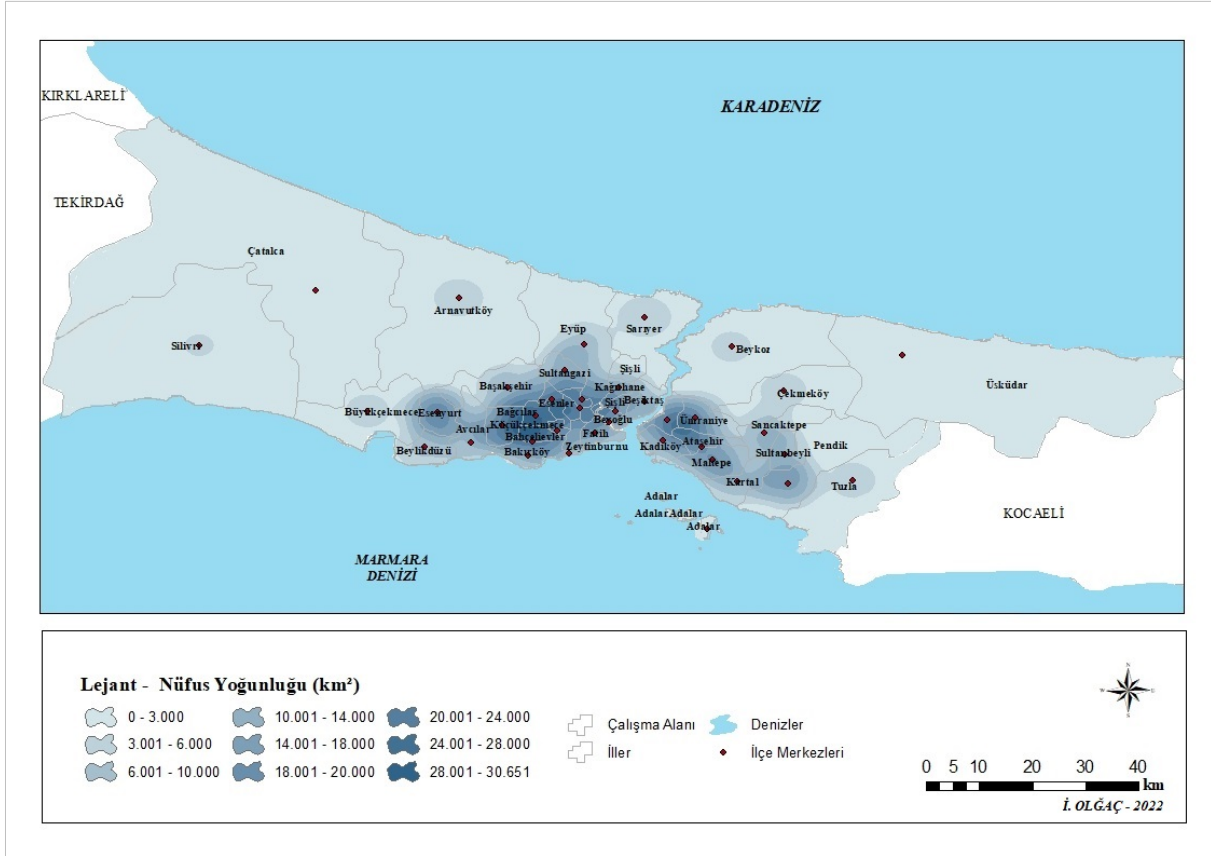
hızı %0,42'e ulaşmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2022 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre İstanbul ilinin 39 ilçesi içerisinde Esenyurt 983.571 kişi ile en yüksek nüfusa sahip ilçesi konumundadır. Daha sonra sırasıyla; Küçükçekmece (808.957), Pendik (750.435) ve Ümraniye (732.379) takip etmektedir. Adalar (16.690) İstanbul'un en düşük nüfusuna sahip ilçesi olmuştur. Adaların ardından sırasıyla; Şile (43.464) ve Çatalca (77.468) en düşük nüfusa sahip ilçelerdir (Tablo 6).

Tablo 6. İstanbul'un İlçelerinin Nüfus Miktarı, Nüfus Artışı (%), Mahalle Sayısı, Alanı (km²) ve Nüfus Yoğunluğu (2022)

İlçe	Nüfus Miktarı	Nüfus Artışı (%)	Mahalle Sayısı	Alan (km ²)	Nüfus Yoğunluğu (km ²)
Adalar	16.690	1,92	5	11	1.517
Arnavutköy	326.452	4,52	38	453	721
Ataşehir	423.127	-0,96	17	25	16.925
Avcılar	452.132	-1,29	10	50	9.043
Bağcılar	740.069	-0,58	22	23	32.177
Bahçelievler	594.350	-1,83	11	17	34.962

Bakırköy	226.685	-0,91	15	29	7.817
Başakşehir	514.900	2,29	11	107	4.812
Bayrampaşa	275.314	0,16	11	9	30.590
Beşiktaş	175.190	-2,12	23	18	9.733
Beykoz	247.875	-0,29	45	310	800
Beylikdüzü	412.835	3,63	11	39	10.586
Beyoğlu	225.920	-3,22	45	9	25.102
Büyükçekmece	277.181	2,94	24	173	1.602
Çatalca	77.468	1,74	39	1142	68
Çekmeköy	296.066	2,56	21	152	1.948
Esenler	445.421	-0,38	17	19	23.443
Esenyurt	983.571	0,62	43	43	22.874
Eyüpsultan	422.913	1,32	28	228	1.855
Fatih	368.227	-3,93	56	15	24.548
Gaziosmanpaşa	495.998	0,59	16	12	41.333
Güngören	282.692	-0,14	11	7	40.385
Kadıköy	483.064	-0,45	21	25	19.323
Kağıthane	455.943	0,31	19	15	30.396
Kartal	483.418	0,56	20	38	12.722
Küçükçekmece	808.957	0,38	21	44	18.385
Maltepe	528.544	0,57	18	53	9.973
Pendik	750.435	1,15	36	190	3.950
Sancaktepe	489.848	3,15	19	63	7.775
Sarıyer	350.454	0,14	38	177	1.980
Silivri	43.464	3,83	35	858	253
Sultanbeyli	217.163	2,46	15	29	12.352
Sultangazi	276.528	-0,16	15	37	14.663
Şile	358.201	4,32	62	800	54
Şişli	542.531	-2,77	25	10	27.653
Tuzla	288.878	1,55	17	138	2.093
Ümraniye	732.379	0,77	38	46	15.921
Üsküdar	524.452	-0,18	33	35	14.984
Zeytinburnu	292.616	-0,42	13	12	24.385
İstanbul	15.907.951	0,42	964	5.461	2.913

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 5. İstanbul İlinin Kır-Şehir ve Toplam Nüfus Miktarı (2022)

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 5'in incelenmesinden de görüleceği üzere Avrupa Yakası'nın güneydoğusu ile Anadolu Yakası'nın güneybatısı nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu yerlerdir. Nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu ilçeler; Gaziosmanpaşa (41.333), Güngören (40.385), Bahçelievler (34.962), Bağcılar (32.177), Bayrampaşa (30.590) ve Kağıthane (30.396) ilçeleridir. Nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu Gaziosmanpaşa ilçesi 495.998 kişiyle 12 km²'lik bir alanı kaplamaktadır. Yoğunluğun en az olduğu ilçe ise Şile'dir. Nüfus yoğunluğu 54 olan ilçe, 43.464 kişiyle 800 km² bir alandan oluşmaktadır. Yoğunluğun en az olduğu diğer ilçeler ise; Çatalca (68), Silivri (253), Arnavutköy (721) ve Beykoz (800) ilçeleridir. Nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu ilçelerin çoğunlukla Avrupa Yakası'nda bulunduğu görülmektedir.

2.2. Nüfusun Cinsiyet Yapısı

“Belli bir yerde, belli bir zamanda yaşayan insan sayısı olarak kabul edilen nüfus, öncelikle yaş ve cinsiyet gibi özellikleri bakımından gerek zaman içinde gerekse mekânsal dağılışı bakımından analiz edilerek değerlendirilir ve yorum yapılmasına olanak sağlar” (Şahin, 2016: 437). “Nüfusun cinsiyet ve yaş gruplarına göre incelenmesi çalışma alanının sosyo - ekonomik özelliklerini açıklayabilmek ve potansiyel insan gücünü ortaya koyabilmek açısından önemlidir” (Doğan ve Olğaç, 2020: 14). İstanbul ilinin nüfusun cinsiyet yapısının incelenmesi sosyo-ekonomik yapısının ortaya çıkarılması ve geleceğe yönelik yorumlanması açısından gereklidir.

Tablo 7. İstanbul'un İlçelerinin Nüfusunun Cinsiyete Göre Dağılımı (2022)

İstanbul	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu
Adalar	8.591	8.099
Arnavutköy	167.694	158.758
Ataşehir	207.424	215.703
Avcılar	226.315	225.817
Bağcılar	375.689	364.380
Bahçelievler	298.243	296.107
Bakırköy	105.921	120.764
Başakşehir	258.573	256.327
Bayrampaşa	138.407	136.907
Beşiktaş	80.281	94.909
Beykoz	122.450	125.425
Beylikdüzü	202.063	210.772
Beyoğlu	116.371	109.549
Büyükçekmece	136.897	140.284
Çatalca	39.756	37.712
Çekmeköy	147.352	148.714
Esenler	228.523	216.898
Esenyurt	503.189	480.382
Eyüpsultan	211.004	211.909
Fatih	183.320	184.907
Gaziosmanpaşa	249.289	246.709
Güngören	142.196	140.496
Kadıköy	217.624	265.440
Kağıthane	229.865	226.078
Kartal	238.032	245.386
Küçükçekmece	404.199	404.758
Maltepe	264.212	264.332
Pendik	378.787	371.648
Sancaktepe	248.351	241.497
Sarıyer	173.319	177.135
Şile	22.466	20.998
Silivri	121.675	95.488

Şişli	134.305	142.223
Sultanbeyli	183.246	174.955
Sultangazi	276.486	266.045
Tuzla	146.978	141.900
Ümraniye	366.589	365.790
Üsküdar	254.911	269.541
Zeytinburnu	145.227	147.389
Toplam	7.955.820	7.952.131

Kaynak: TÜİK ADNKS 2022 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

2022 yılı verileri ışığında İstanbul'un ilçelerinin nüfusunun cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde; erkek ve kadın nüfus oranlarında dengeli bir dağılımın olduğu görülmektedir. 2022 yılında İstanbul ilinin sahip olduğu toplam erkek nüfus miktarı 7.955.820 iken, kadın nüfus miktarı 7.952.131'dir. Erkek nüfus ve kadın nüfus miktarı arasındaki en büyük fark Kadıköy ilçesinde karşımıza çıkmaktadır. İlçede 265.440 olan kadın nüfus erkek nüfus miktarından (217.624) 47.816 kişi daha fazladır. Kadıköy ayrıca İstanbul'un da en yüksek kadın nüfus oranına sahip ilçelerden biridir. İlçede kadın nüfusun fazla olmasının en önemli nedeni kadınların ikamet alanı olarak tercihi, ekonomik özgürlüğü ve buna bağlı olarak kendilerini güvende hissettikleri ve sosyal aktivitelerin ilçede fazla olmasıdır. Erkek nüfus ve kadın nüfus miktarı arasındaki farkın fazla olduğu diğer ilçeler ise Silivri (26.187) ve Esenyurt (22.807)'tur. Silivri ve Esenyurt ilçelerinde erkek nüfus miktarı daha fazladır. Bu ilçelerde erkek nüfusun fazla olmasının en temel sebebi iş imkanlarının varlığıdır. Erkek nüfus ve kadın nüfus miktarı arasındaki farkın en az olduğu ilçe ise Ümraniye'dir. Ümraniye ilçesinde erkek nüfus 366.589 iken kadın nüfus ise 365.790'dır (Tablo 7).

2.3. Nüfusun Yaş Yapısı

Yaş yapısı, nüfusun herhangi bir mekân veya bir büyükşehir ölçüsünde değişen özelliklerinden birisidir. Belirli bir mekandaki nüfus miktarının yanı sıra nüfusun yaş gruplarına göre durumu da önem arz etmektedir. Özellikle 15-65 yaş aralığını kapsayan faal nüfus, iş gücü potansiyeli, çeşitli hizmetlere olan ihtiyaç, aile tipleri, doğum ve ölüm oranları, göçler gibi birçok faktör bakımından önem taşımaktadır (Tümertekin, Özgüç, 2017: 266). Nüfus içerisindeki çocuk, yetişkin ve yaşlı nüfusun bilinmesi o bölge için ekonomik, eğitim, istihdam, sağlık ve bakım hizmetlerinin planlaması aşamasında kolaylık sağlar.

Nüfusun yaş gruplarına göre bölünmesi, başta toplam nüfus içerisinde çalışabilir ve çalışamayan nüfusun ortaya çıkarılması açısından son derece önemlidir. Çünkü bir toplum, yaş itibarı ile çalışan, çalışmayan ve çocuk nüfustan oluşur. Yaş gruplarına göre 0-14 yaş arasındaki çocuklar (bağımlı), 15-64 yaş arasındakiler yetişkinler-çalışabilir-faal nüfus, 65 yaş ve üstündekiler ise yaşlı (bağımlı) nüfus olarak sınıflandırılır.

Tablo 8. İstanbul'un İlçelerinin Çocuk, Yetişkin ve Yaşlı Nüfus Miktarları (2022)

İstanbul	Çocuk, 0-14 Yaş Grubu	Yetişkin, 15-64 Yaş Grubu	Yaşlı, 65 ve Üstü Yaş Grubu
Adalar	1.758	11.232	3.700
Arnavutköy	91.878	220.258	14.316
Ataşehir	76.871	309.361	36.895
Avcılar	93.819	325.700	32.613
Bağcılar	173.407	529.500	37.162
Bahçelievler	114.761	434.169	45.420
Bakırköy	33.982	157.561	35.142
Başakşehir	134.626	358.204	22.070
Bayrampaşa	50.211	201.525	23.578
Beşiktaş	20.540	126.028	28.622
Beykoz	42.784	179.974	25.117
Beylikdüzü	92.178	290.492	30.165
Beyoğlu	37.993	168.966	18.961
Büyükçekmece	56.852	195.286	25.043
Çatalca	13.443	53.677	10.348
Çekmeköy	67.904	212.344	15.818
Esenler	100.176	322.588	22.657
Esenyurt	257.330	688.347	37.894
Eyüpsultan	83.342	308.856	30.715
Fatih	61.071	263.382	43.774
Gaziosmanpaşa	104.011	356.739	35.248
Güngören	52.498	206.619	23.575
Kadıköy	54.091	334.824	94.149
Kağıthane	82.341	346.286	27.316
Kartal	87.180	351.829	44.409
Küçükçekmece	172.100	584.529	52.328
Maltepe	84.337	389.632	54.575
Pendik	165.800	537.821	46.814
Sancaktepe	125.294	345.159	19.395
Sarıyer	55.236	260.479	34.739
Şile	6.238	29.513	7.713
Silivri	39.131	157.224	20.808

Şişli	36.103	209.576	30.849
Sultanbeyli	99.265	245.033	13.903
Sultangazi	137.189	380.795	24.547
Tuzla	64.770	207.985	16.123
Ümraniye	151.169	534.510	46.700
Üsküdar	82.719	384.027	57.706
Zeytinburnu	59.424	213.233	19.959
Toplam	3.263.822	11.433.263	1.210.866

Kaynak: TÜİK ADNKS 2022 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 8 incelendiğinde; 2022 yılında il genelinde 0-14 yaş grubunda 3.263.822 (%20,51) kişi, 15-64 yaş grubunda 11.433.263 (%71,87) kişi, 65 yaş ve üzeri yaş grubunda ise 1.210.866 (%7,62) kişi yer almaktadır. 0-14 yaş grubu çocuk nüfusun en yoğun olduğu ilçelerin başında; Esenyurt (257.330), Bağcılar (173.407), Küçükçekmece (172.100) ve Pendik (165.800) gelmektedir. Aktif nüfusu ifade eden 15-64 yaş grubunun toplam nüfus içindeki oranının yüksek olması İstanbul ilinin mevcut sosyo-kültürel ve ekonomik kaynaklarının varlığıyla ilişkilendirilebilir. İlçe bazında 15-64 yaş grubunu oluşturan aktif nüfus incelendiğinde anılan yaş grubunun en fazla Esenyurt (688.347) yaşadığı tespit edilmiştir. Ardından sırasıyla Küçükçekmece (584.529), Bağcılar (529.500), Pendik (537.821) ve Ümraniye (534.510) ilçeleri gelmektedir. Özellikle Esenyurt, Bağcılar ve Ümraniye ilçeleri İstanbul'da sanayinin yoğunlaştığı ilçeler arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Anılan ilçelerin sahip oldukları ekonomik koşullar, aktif

nüfusun bu bölgelerde yoğunlaşmasına sebep olmuştur. 65 yaş ve üstü yaşlı nüfus grubunun en yoğun olduğu ilçe 94.149 kişiyle Kadıköy'dür. Kadıköy'ü sırasıyla Üsküdar (57.706), Maltepe (54.575) ve Küçükçekmece (52.328) ilçeleri takip etmektedir.

2.4. Nüfusun Eğitim Durumu

Şehirlerin nüfus bakımından artış göstermesinde önemli faktörlerden biri de eğitim imkanlarıdır. Şehirlerde çeşitli seviyelerde eğitim ihtiyaçlarının karşılanması insanları şehre yönlendirirken aynı zamanda şehirle eğitim arasında çift yönlü bir ilişkinde olmasına olanak sağlamaktadır. İnsanların eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte artan istek ve ihtiyaçlarının şehirlerde kolay elde edilebileceği düşüncesi insanları şehre yönlendiren faktörlerin başında gelmektedir (Aliağaoglu ve Uğur, 2013: 83).

Tablo 9. İstanbul İlinin Şehir Nüfusunun Eğitim Durumu ve Miktarı (2021)

Eğitim Durumu	Miktar
Okuma Yazma Bilmeyen	222.814
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	1.165.968
İlkokul	2.744.113
İlköğretim	900.156
Ortaokul veya Dengi Meslek Ortaokul	2.401.597
Lise ve Dengi Meslek Okulu	3.224.668
Yüksekokul veya Fakülte	2.586.331
Yüksek Lisans (5 veya 6 Yıllık Fakülteler Dahil)	370.978
Doktora	58.231
Bilinmeyen	184.148

Kaynak: TÜİK ADNKS 2021 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

İstanbul ilinin 2021 yılı 15.840.900 olan toplam nüfusunun 1.981.896'sı 0-6 yaş arası okul öncesi eğitimi, 13.859.900'ü ise 6 yaş üstü ilkököl eğitim durumunu kapsamaktadır. İstanbul ilinde okuryazar olmayanların toplam sayısı 22.814'tür. Okuryazar fakat bir okul bitirmemiş olanların toplam sayısı 1.165.968, ilkököl mezunu 2.744.113, ilköğretim mezunu 900.156, ortaokul veya dengi meslek okulu mezunu 2.401.597, lise ve dengi meslek okulu mezunu 3.224.668, yüksekokul veya fakülte mezunu 2.586.331, yüksek lisans mezunu 370.978 ve doktora mezunu toplam kişi sayısı 184.148'dir. Özellikle yüksekokul veya fakülte, yüksek lisan ve doktora mezunlarının çok fazla olmasının nedeni; Türkiye'nin en fazla nüfuslu ili olmasıyla birlikte hem üniversite sayısının hem de istihdam olanaklarının fazla olmasıdır.

3. Sonuç

Kırsal ve şehrsel yerleşmeler, yerleşme coğrafyasının iki ana alt kategorisini oluşturmaktadır. Şehrsel alanlar nüfusu, sosyal yapısı ve ekonomik geçim kaynakları gibi birçok özelliklerle kırsal alanlardan ayrılmaktadır. Kırsal yerleşmelerde doğa ve insanın iç içe olduğu bir yaşam sürdürülmeye çalışılırken, şehirlerde daha çok sanayi, ticaret vb. yatırımlarla insanların bu yerleşmelerde yoğunluk kazanmasına olanak sağlamıştır.

Sanayi devrimiyle birlikte bütün dünyada hızlı bir sürece giren şehirleşme olgusu, ülkemizde özellikle 1950 yılından itibaren daha belirgin olarak yaşanmıştır. Özellikle 1985 yılı kırsal ve şehrsel nüfus için bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihten itibaren şehrsel nüfus kırsal nüfus oranını geçmiştir. Uygulanan politikalar ve çıkan yasalar sonucunda şehirleşme ülkemizde sürekli değişen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle 1984 yılında çıkarılan 3030 sayılı "Büyükşehir Belediyesi Kanunu", 2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı "Büyükşehir Belediyesi Kanunu" ile 3030 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılması ve 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı "Büyükşehir Yasası" ülkemizdeki şehirleşme sürecine farklı bir açı getirmiştir. Büyükşehirlerin kurulması ve sayıların artmasıyla birlikte şehir nüfusu artış eğilimi göstermiştir.

6360 sayılı kanun sonrasında büyükşehir belediyesi yönetiminde yeni bir süreç başlamış ve Büyükşehir belediyesi bulunan illerde, il özel idareleri ve köylerin kamu tüzel kişilikleri kaldırılmıştır. İllerdeki il özel idareleri kaldırılarak görev ve yetkileri büyükşehir belediyelerine devredilmiştir. Daire dışında kalan köyler ve beldeler mahalleye dönüştürülerek yönetsel yönden bağlı oldukları ilçelerin belediyelerine bağlanılmışlardır.

Bu çalışmada, ülkemiz sınırları içerisinde yer alan 30 büyükşehir belediyesi illerinden biri olan İstanbul'un şehrsel nüfusu incelenmiştir. İstanbul ili 1984 yılında Büyükşehir Belediyesi statüsü kazanan İstanbul'un büyükşehir statüsü kazanmadan önce 1980 yılında toplam nüfusu 4.741.890 kişiden oluşmaktaydı. Bu nüfusun 2.909.455'i şehir, 1.832.435'i ise köy

nüfusuydu. 1980 yılından 2022 yılına kadar toplam nüfus ve şehir nüfusu sürekli artış göstermesindeki en önemli sebeplerden biri 6030 Sayılı Kanun'la birlikte köylerin Büyükşehirlere bağlı mahallelere dönüştürülmesidir. Ayrıca 10.000 nüfus altındaki belde nüfuslarının şehir nüfusuna eklenmesiyle 2012 yılından itibaren ildeki şehir nüfusu miktarı artış göstermiştir. 2012 yılında 13.710.512 kişi olan şehir nüfusu, 2014'te 14.377.018 ve 2022'de ise 15.907.951'e ulaşmıştır.

Türkiye'nin her açıdan en önemli büyükşehri olan İstanbul'da; sanayi, ticaret, turizm, ulaşım-iletişim-bilişim, madencilik, enerji kaynakları, sağlık, eğitim ve finans gibi ekonomik faaliyetler nüfus miktarında, yoğunluğunda, yaş gruplarında, cinsiyet yapısının dağılımında ve pek çok konuda farklılık göstermektedir.

İstanbul'un şehir nüfusunun tespiti, şehir planlamacılarına ve yerel yönetimlere şehirdeki nüfus artışını ve dağılımını anlama ve buna göre altyapı geliştirme planları yapma imkânı sunmaktadır. Ulaşım, konut, su ve enerji gibi şehrsel hizmetlerin ihtiyaçlarını belirlemenin yanı sıra İstanbul'da yaşayan nüfusun eğitim, sağlık, güvenlik gibi hizmetlerinin hangi bölgelere ve ne miktarda sağlanacağını belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca İstanbul'un şehrsel nüfusu ekonomik analizler için de önemli bir kaynaktır. İşletmelerin pazarlama stratejilerini belirlemelerine ve yatırım kararları almalarına yardımcı olurken şehrin kalkınma fırsatlarını belirleme ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerini göz önünde bulundurma imkânı vermektedir.

Kaynakça

- ALİAĞAOĞLU, A. & UĞUR, A. (2013). *Şehir Coğrafyası*. Nobel Yayınevi. Ankara.
- D.İ.E. (1980-2000). *Genel Nüfus Sayım İstatistikleri*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları.
- DOĞAN, M. (2012). Türkiye'de Şehirleşme: Büyükşehirler ve Şehirleşme Sürecinde Değişen Sosyo-Ekonomik Yapı. *Prof. Dr. Süha Göney'e Armağan Kitabı* (pp.239-280), İstanbul: Yazın Basın Yayın Matbaacılık.
- DOĞAN, M. (2014). Cities, Urbanization, Metropolises, and Related Problems: The Case Of Turkey, In *Urban and Urbanization* (pp.374-380), Sofya: St. Kliment Ohridski University Press.
- DOĞAN, M. & OLĞAÇ, İ. (2020). Edirne Şehri Nüfusunun Gelişimi ve Yapısal Özellikleri. *Türk Coğrafya Dergisi*, no.75, 7-16.
- DOĞAN SERTKAYA, Ö. (2009). "Nüfus Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Silivri". *Marmara Coğrafya Dergisi*, S.20, 1-19.
- DOĞAN SERTKAYA, Ö. & GÖKBURUN, İ. (2019). İstanbul'da Köyden Mahalleye Evrilen Yerleşmeler. *Coğrafya Dergisi*, 39, 73-87.

- DOĞAN SERTKAYA, Ö. (2019). Nüfus Coğrafyası. Ed: M. Doğan & Ö. Sertkaya Doğan, *Beşeri ve Ekonomik Coğrafya* (s. 27-54). Pegem Akademi. Ankara.
- DOĞANAY, H. (1997). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, No: 2982. İstanbul.
- GÖKBURUN, G. (2014). Yüksekova İlçesinde Nüfus Hareketleri (1980-2013 Döneminde Yaşanan Göçün Nedenleri ve Sonuçları). *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, 29, 99-119.
- KELEŞ, R. (2008). Kentleşme Politikası. İmge Kitabevi. Ankara.
- SARI, C. (2008). Şehirleşme Sürecinde Beyşehir İlçesi'nin Nüfus Özellikleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 13(20), 77-94.
- ŞAHİN, S. (2016). *Değişen Dünya Nüfus Yapısının Görsel Materyallerle İfadesi: Nüfus Piramitlerini Yeniden Düşünmek*. TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, 13-14 Ekim. Ankara.
- TUNCER, B. & BAKIRCI, M. (2019). *6360 Sayılı Büyükşehir Yasasının Türkiye'nin Kırsal Yerleşim Düzenine Mevcut ve Muhtemel Etkileri: Konya Örneği*. 1. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E. & ÖZGÜÇ, N. (2017). *Beşeri Coğrafya İnsan-Kültür-Mekân*. Çantay Kitabevi.
- ÜÇİŞİK ERBİLEN, E. (2019). Türkiye Yerleşme Coğrafyası. Ed: N. Taşlıgil & G. Şahin, *Türkiye Beşeri ve İktisadi Coğrafyası* (s. 627-660). Nobel. Ankara.
- YAZICI, H., AKPINAR, E., & ŞAHİN, İ. F., (2005). Doğu Anadolu Bölgesi'nde Hızla Nüfus Kaybeden Tipik Bir İlçe Merkezi Pülümür. *Doğu Coğrafya Dergisi*, vol.10, 7-30.
- YILDIRIM, C. & BIÇAKÇI, H. (2018). "6360 Sayılı Kanun'un Kırsal Kent Karşılığı Bağlamında Çarşamba Kırsal Üzerine Etkileri". Kent Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar ve Etkin Belediyecilik Uygulamaları. Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara.
- YILMAZ, C. (1992). Batı Avrupa Ülkelerinde Çalışan İşçilerimizin Türkiye'deki Hızlı Şehirleşme Hareketine Etkileri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 290-314.
- URL:
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040723.htm> (Erişim: 04.12.2021)
- URL:
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121206-1.htm> (Erişim: 06.12.2021)
- URL:
<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=210&locale=tr> (Erişim: 10.12.2022)